

6-21-2019

FROM THE EXPERIENCE OF CREATING AN AUDIOVISUAL DICTIONARY

Raima Khakimovna Shirinova

Professor at the department of French philology at Uzbekistan National University, doctor of philology

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/buxdu>

Recommended Citation

Shirinova, Raima Khakimovna (2019) "FROM THE EXPERIENCE OF CREATING AN AUDIOVISUAL DICTIONARY," *Scientific reports of Bukhara State University*: Vol. 2 : Iss. 2 , Article 6.
Available at: <https://uzjournals.edu.uz/buxdu/vol2/iss2/6>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific reports of Bukhara State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

УДК: 811.116

АУДИОВИЗУАЛ ЛУҒАТ ЯРАТИШ ТАЖРИБАСИДАН
ИЗ ОПЫТА СОЗДАНИЯ АУДИОВИЗУАЛЬНОГО СЛОВАРЯ
FROM THE EXPERIENCE OF CREATING AN AUDIOVISUAL DICTIONARY

Shirinova Raima Khakimovna*Professor at the department of French philology at Uzbekistan National University, doctor of philology*

Таянч сўзлар: электрон луғат, визуал, аудиовизуал луғат, компьютер дастурлари, амалий-назарий босқич, синов-экспремент босқич, техник босқич.

Ключевые слова: электронный словарь, визуальный, аудиовизуальный словарь, компьютерные программы, этап практического уровня, тестовый примерный этап, технический уровень.

Key words: electronic dictionary, visual, audiovisual dictionary, computer programs, practical-level stage, test-exemplary stage, technical level.

Аннотация

Мазкур мақолада замонавий луғатларнинг янги авлоди, яъни визуал ва аудиовизуал луғатлар яратиш хусусида сўз боради. Аввало, бу борада олиб борилган илмий тадқиқотлар ўрганилади, луғат яратиш принциплари таҳлил қилинади. Хорижда яратилган электрон визуал луғатлар ўрганилди. Тадқиқот натижасида яратилган миллий-маданий сўзларнинг аудиовизуал луғати ва уни яратиш усуллари тўғрисида маълумот берилади.

Аннотация

Эта статья посвящена созданию нового поколения современных –визуальных и аудиовизуальных-словарей. В первую очередь изучены научные исследования по данному предмету и проанализированы принципы формирования словаря, а также произведен обзор создания зарубежные электронных визуальных словарей. Результаты исследования предоставляют информацию об аудиовизуальном словаре национальных и культурных слов и принципах их создания.

Abstract

This article is devoted to the creation of a new generation of modern dictionaries, that is, visual and audiovisual dictionaries. Firstly, the principles of the formation of the dictionaries are studied, next research outcomes are discussed. Electronic visual dictionaries which are created by foreign scholars are analyzed. The research results provide information on the audiovisual dictionary of national and cultural texts and their principles.

Кириш. Замонавий фан - таълимни луғатсиз тасаввур этиб бўлмайди, шунинг учун ҳам бугунги кунда луғатларнинг янги авлоди, яъни электрон луғатлар, овозли луғатлар, визуал луғатлар, автоматик таржима луғатлари каби бир қанча луғатлар яратилмоқда. Д.М.Юнусова “Роль электронного словаря в современном мире” мақоласида электрон луғатларнинг аҳамиятини алоҳида таъкидлаб, уларнинг иш-фаолият самарадорлигини оширишда тезкор восита бўлиб хизмат қилишини эътироф этиб, “XXI аср– лексикография-нинг олтин асри”га айланди, дея таъкидлайди [13,74].

Хорижий манбалар тадқиқи шуни кўрсатдики, луғатшуносликда “визуал луғат” ва “аудио луғат” тушунчалари мавжуд бўлиб, ушбу тушунчалар ўзаро умумийликда, яъни “аудиовизуал луғат” шаклида қўлланилади. Интернет тизимида хорижий тилни ўргатувчи сайтларда маълум бир мавзуга оид сўзлар жамланмаси расм, ёзув ҳамда сўзнинг талаффуз қилиниши билан бирга келтирилади. Масалан, www.françaisfacile.fr,

www.tv5monde.com каби сайтларда шу ҳолат кузатилади. Мазкур дастурлар ва ўқув қўлланмалар компьютер имкониятлари орқали яратилгани боис дастурловчи мутахассислар уларга электрон луғатлар ёки таржима қилувчи махсус дастур деб таъриф беришади. Шунингдек, интернет тармоқларида маълум бир йўналишни қамраб олувчи бир қанча дастурлар мавжуд бўлиб, расмий рўйхатларда ўзининг махсус номи билан аталади. Масалан, “Larousse” ва “Le Robert” каби электрон дастурлаш тизимида берилган луғатларни олайлик, уларда келтирилган сўзларнинг баъзилари тасвирий ифодалар ҳамда махсус талаффуз қилиш механизмига эга, бироқ бундай луғатлар фақат ўз номи остида берилади.

Асосий қисм. “Аудиовизуал” тушунчасининг истилоҳий моҳиятини аниқлаб олишда, даставвал, луғатшуносликда узоқ йиллик тажриба ва ютуқларга эга “Larousse” луғатларига мурожаат қилдик. Луғатнинг расмий сайтида “аудиовизуал” тушунчасига қуйидагича таъриф берилган:

1. Se dit d'une technique ou d'une œuvre associant l'image et le son (расм ва товушга асосланган техника ёки асар-ишланмага айтилади).

2. Se dit d'une méthode d'enseignement fondée sur la sensibilité auditive et visuelle de l'élève (ўқув фаолияти давомида ўқувчининг эшитиш ва кўриш сезгисига асосланган усулга айтилади)[18].

Тушунчага берилган таъриф-тавсифлар шуни кўрсатдики, тасвир ҳамда товушга эга маълум техник асосдаги ишланма аудиовизуал хусусиятга эгадир. Башарти тузилажак луғатда сўзларнинг таржимаси, ўқилиши ҳамда тасвири келтирилган экан, демак, бундай луғатларни “аудиовизуал луғат” деб аташ мумкин. Аудиовизуал ишланмалар XIX аср ўрталарида пайдо бўлган ва XX асрнинг 40йилларида луғатларда ахборот технологиялари атамаси сифатида истеъмолга киритилган. Айни пайтда эса аудиовизуал ишланмаларнинг кўплаб турлари мавжуд. Биринчидан, бундай ишланмалар турига бугунги кунда ўта мураккаб тузилишга эга телевизион ишланмалар киради. Шунингдек, таълимда фойдаланиладиган, товуш ва тасвирга эга содда ўқув дастурлар ҳам аудиовизуал ишланмалар қаторида берилади. Француз олими Жилл Делавод тадқиқотлари шуни кўрсатдики, аудио-визуал ишланмалар кенг қамровли бўлиб, товуш ва тасвирга эга барча ишланмалар унинг таркибидан ўрин олиши мумкин. Бироқ олимнинг таъкидлашича, Бейлот, Жак Омонт ҳамда Мишел Шинон каби бир қанча лексикографлар мазкур тушунча юзасидан турли қарашларга эга бўлиб, улар ўз луғатларида “аудиовизуал” атамасига ўзаро фарқли таъриф-тавсифлар беришган. Жумладан, Le Grand Robert луғатида келтирилишича, бир пайтнинг ўзида эшитиш ва кўриш мумкин бўлган ўқув дастури аудиовизуал дастур бўлиши мумкин. Бироқ баъзи киношунос олимлар аудиовизуал ишланмалар луғатини тузишар экан, ушбу рўйхатга электрон ўқув қўлланмаларни киритишмайди. 2010 йилда Францияда *Journal officiel* матбуотида фаолият юритувчи бир гуруҳ тадқиқотчилар томонидан чоп этилган аудиовизуал луғат ана шундай луғатлар сирасига киради.

Юқорида таъкидланганидек, компьютер дастурлари тизимида маълум мавзуга оид сўз, тасвир ва товушга эга бир қанча дастурлар мавжуд бўлса-да, ушбу қўлланмалар расман “аудиовизуал луғатлар” деб номланмаган. Бунга мазкур дастурлар лексикограф тадқиқотчилар томонидан эмас, балки ахборот технология соҳаси мутахассислари томонидан тузилгани, шунингдек, барча жабҳаларда кенг қўлланилувчи бундай ишланма-ларнинг турли соҳа вакиллари томонидан турлича номда қабул қилинганлиги ҳам сабаб бўлиши мумкин. Масалан, америкалик олим Э.М.Дюран ўз тадқиқотида хорижий тилларни ўрганишда фойдаланиладиган тинглаш, кўриш ва ўқиш-ўрганиш мумкин бўлган ўқув қўлланмаларни “аудиовизуал ишланмалар” деб номлайди. Унинг таъкидлашича, таълимда аудиовизуал ишланмалар нафақат ўқувчини жалб қилиш, балки социокulturологик мавҳумликларни очиб беришда ҳам муҳим восита саналади. Тадқиқотда, шунингдек, Руиперезнинг статистик маълумотлари ҳам келтириб ўтилган бўлиб, унга кўра, инсон 10% аудио (яъни эшитиш) манбалар, 20% визуал (яъни кўриш) манбалар ва ниҳоят 65% аудиовизуал (яъни эшитиб кўриш) манбалар орқали ўрганади [14]. Демак, ўқиб

ўрганишда манбани бир пайтнинг ўзида ҳам кўриб, ҳам эшитиш самарали натижани беради.

Эстер Дюран тил ўрганишда интернет ва аудиовизуал ишланмалардан фойдаланишнинг ижобий ҳамда салбий жиҳатларини санаб ўтар экан, миллатлар ўртасидаги маданий хилма-хилликни тушуниш ва уни тўғри қабул қилишда аудиовизуал ишланмаларнинг ўрни беқиёс эканини алоҳида таъкидлайди. Мақоланинг эътиборга молик жиҳатларидан бири шундаки, тадқиқотчи таълим тизимида фойдаланиладиган товушли кўргазма воситаларини айнан “аудиовизуал материаллар” деб атаган.

Буа-де-Болонг коллежи ахборот технологиялари мутахассиси Розалин Дюфолт элек-трон манбалаш тартиби хусусида кўрсатмалар бериб ўтган қўлланмасида, аудиовизуал ҳужжатлар тўпламини алоҳида келтириб, ушбу рўйхатга тинглаб ўқиш мумкин бўлган, яъни CD ёзувли китоблар, видео дарсликлар, шу билан бирга кинофильмларни ҳам киритади [17]. Страсбург университети мутахассислари кино ва видео таржималарини аудиовизуал таржима деб аташган бўлса, Россия университетининг олими Н.Ф.Хилько умуман телевидение оламида мавжуд атамалар луғатини “Аудиовизуальная культура” деб номлаган [12,149]. Мазкур луғатда ОАВ, кино санъати ҳамда телевидениеда қўллани-лувчи термин ва тушунчалар бир қанча жумлалар воситасида шарҳланган бўлиб, француз терминологиялар луғатидан фарқли ўлароқ, инглиз тилидаги таржималари берилмаган.

Рус тадқиқотчиларидан бири А.В.Хуторской ўзининг «Средства обучения» ўқув қўлланмасида таълимда фойдаланиладиган аудиовизуал воситалар жумласига қўйидагиларни киритиб ўтади: расм, видеотасвир, аудиоқўчирма, мавзун иёритиб берувчи барча турдаги мультимедиялар, кўргазмали ифодалар, дастурий амаллар ҳамда компьютер воситасида фойдаланиладиган турли информация [13,541].

Интернет саҳифаларидаги ўзбек тилининг изоҳли луғатида эса “аудиовизуал асар” тушунчасига қўйидагича таъриф бериб ўтилган: “Ўзаро боғлиқ кадрларнинг (товуш жўрлигида ёки товуш жўрлигисиз) белгиланган тартибдан иборат бўлган, тегишли техник воситалар ёрдамида кўриш ёки эшитиш (товуш жўрлигида бўлса) орқали қабул қилиш учун мўлжалланган асар. Аудиовизуал асарлар ичига, уларнинг дастлабки ёки кейинги сақланишидан қатъий назар, кинематографик асарлар ва кинематография воситалари орқали тақдим этиладиган барча асарлар (теле- ва видеофильмлар, диафильмлар, слайдфильмлар ва шу кабилар) киради [21]. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг расмий сайтларида хабар берилишича, Қорақалпоғистон Республикаси-нинг бир гуруҳ педагоглари 2013 йилда Дарменбай Қўнарбаев раҳбарлигида инглиз-ўзбек-қарақалпоқ-рус тилларидаги аудиовизуал луғатини ишлаб чиққан [22].

Бугунги кунда ушбу қоидалар инкор этилмаган ҳолда янги имкониятлар тақдим қилинмоқда. XX аср аввалида шаклланган расмий энциклопедик луғатлар бугунги кунга келиб “визуал” – янги авлод луғатларининг шаклланишига асос бўлиб хизмат қилди [17, 56]. Бу эса тил ўрганувчи ҳамда луғатлардан фойланувчилар учун қўшимча имкониятлар яратиб, тушуниш ва тасаввур қилиш қийин сўзларнинг тасвирий ифодасини луғатларда акс эттиради.

Россияда электрон луғатлар тузиш масаласига қаратилган Н.А.Агапова, Н.Ф.Картофелеваларнинг “О принципах создания словаря лингвокультурологического типа: к постановке проблемы” мавзусидаги тадқиқотида компьютер лексикографияси бугунги кундаги долзарб соҳаларидан бўлиб, уларни ишлаб чиқишда кўплаб соҳаларга мурожаат қилиниш кераклиги таъкидланади. Шунингдек, олималар электрон луғатлар тузишнинг асосий босқичларини назарий асосларда тақдим этадилар. Улар қўйидагилар:

биринчи босқич - керакли сўзларни жамлаш ва уларнинг лингвомаданий хусусиятларини ўрганиш;

иккинчи босқич - луғатнинг умумий концепциясини техник таъминотчи билан биргаликда ишлаб чиқиш;

SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES: LINGUISTICS

учинчи босқич - асосий талабларни аниқлаштирган ҳолда техник имкониятлар билан мувофиқлаштириш;

тўртинчи босқич - сўзни электрон луғатдан излаш масалаларини компьютер технологияси асосида ишлаб чиқиш;

бешинчи босқич - луғатнинг лингвокультурологик имкониятларини техник имкониятлар билан умумлаштирган ҳолда қулай таҳлил қилиш дастурини ишлаб чиқиш;

олтинчи босқич - тайёр бўлган дастурни илмий ва лингвокультурологик жиҳатдан қайта текшириб чиқиш [1, 6-10].

Мазкур ишда Россияда ишлаб чиқилган АBBYҮ ва DSL электрон луғат программалари хусусида ҳам тўхтаб ўтилган бўлиб, улар асосан икки тилли луғатлар тузишга мўлжалланган. Тадқиқотчиларнинг таъкидлашича, бугунги кунда компьютер тараққиёти сўзни тез ва осон топиш билан бирга, сўз ҳақида қўшимча маълумотлар тақдим этади. Айни дамда талаффузи, расми ва видеосини кўриш имкониятини ҳам беради. Бироқ ушбу мақолада бугунги кунда электрон луғатларнинг илмий асослари заиф экани танқид остига олинган. Бунга сабаб электрон луғатлар тузиш жараёнида техник-ташкилий ишлар, яъни дастурий таъминот бош омил бўлиб, сўзларнинг маъносини тўлиқ очиб бериш иккинчи ўринга тушиб қолганлигидадир.

Электрон луғатлардан фойдаланиш, айниқса, Ғарбда кенг тарқалган бўлиб, электрон сўровлар ва электрон каталоглар ҳам шулар жумласидандир. Инглизча электрон луғатларнинг асосий, машҳур манбаларидан бири Encyclopedia Britannica энциклопедиясидир [14,75]. Бугунги кунда “Lingvo” номли замонавий электрон луғати ҳам мавжуд бўлиб, изоҳли луғатларга нисбатан ушбу кўп тилли луғат таржимада кенг фойдаланиб келинмоқда [5,26].

Француз луғатшуноси Ален Рей француз тили маданиятига оид луғатининг ҳам электрон шакли ишлаб чиқилган. Яъни луғатни электрон китоб дастурида кўриш мумкин. Бироқ бу бошқа дастурлардан батамом фарқ қилади. Электрон луғатлар сўзни тез топиш ва тез таржима қилиш имконини бериши билан биргаликда, маданий сўзларнинг берилишида бир қанча принципларга асосланган.

Ўзбек лексикографиясида эса таржиманинг лексикографик муаммоларига бағишланган махсус тадқиқотлар олиб борилмаган бўлса-да, илмий журналлар ва конференция материалларида бу борада илмий мақолалар кўзга ташланиб турибди [8,8-10; 11,11-13; 7,49-52].

Ҳар бир тилнинг негизи, асоси унинг фонетик тузилиши, грамматик қурилиш ва луғат манбаидан ташкил топади. Тилнинг қурилиши, луғат манбаи ва фонетик унсурларнинг ҳар бири алоҳида системани ташкил қилганидек, тилнинг ўзи ҳам яхлит ҳолда бутун бир макротизимни ташкил қилади. Ушбу тизимни тилнинг бир қанча индивидуал хос хусусиятлари бирлаштириб турибди. Тилдаги бу ўзига хосликлар халқнинг миллий қадриятлари ва урф-одатлари билан чамбарчас боғлиқ бўлади. Чунончи, миллий маданиятни ифодаловчи сўзлар шу қадриятлар асосида шаклланган бўлиб, улар тил луғат таркибининг энг асосий бойлиги ҳамда бошқа тиллардан ўзбек тилини фарқлаб турувчи бош манба саналади.

Рахимов Н. “Немисча-ўзбекча овозли электрон луғат тузиш принциплари ҳақида” сўз юритар экан, у махсус овозли луғатлар тузиш замон талаби эканини таъкидлаб, бундай луғатларни тузишни тўрт босқичга бўлишни таклиф қилади [10]. Яъни:

1. Таҳлилий-назарий босқич.
2. Амалий босқич.
3. Техник босқич.
4. Синов-эксперимент босқичи.

Тадқиқотчи овозли таржима луғатини яратиш борасида П.Н.Денисов, Э.Агрикола, В.М.Андрющенко, Э.Я.Алянскаяларнинг назарий фикрларига таянади. Айниқса, немис лексикографи Э.Агриколанинг луғатнинг макро ва микро структурасини кўриб чиқиш кераклиги тўғрисидаги фикрини қўллаб-қувватлайди [2,73; 6,205-217; 3,6-7;4,71-78].

SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES: LINGUISTICS

Аслида аудиовизуал ишланмалардан барча соҳа вакиллари кенг фойдаланишса-да, ҳар бир мутахассис ушбу тушунчага ўз фаолият тури доирасига мувофиқ ёндашади. Жумладан, бу жараёнда информатика ва ахборот технологиялари мутахассислари учун кўриш ва эшитиш мумкин бўлган дастур аудиовизуал ишланма турига кирса, педагоглар расмни, товушли барча ўқув қўлланмаларни, киношунос олимлар телевизион ишланмаларни, ахборот ресурс маркази мутахассислари эса барча видео ишланмалар ҳамда тинглаб кўриш мумкин бўлган электрон дастурларни назарда тутишади. Масалан, Россиянинг Ижевск вилоятидаги тил марказининг ўқув-услубий қўлланмалар бўлими мутахассиси Т.С.Привалова аудиовизуал қўлланмалар рўйхатига қуйидаги дастурларни киритган: **LONGMAN EXAMS COACH, JUST GRANDMA AND ME, ANDROMEDA CLASSIC LIBRARY, TOTAL ENGLISH [STARTER], HACHETTE MULTIMEDIA, LES 3 PETITS COCHONS, LES PAYS D'EUROPE PAYS [9]**.

Юқорида берилган материаллар электрон дастурлар бўлиб, улардаги ҳар бир мавзу асосий тушунча ва сўзлар тасвирий ифода, товуш ҳамда машқлар билан тўлдирилган. Бугунги кунга келиб Ўзбекистонда замонавий технологияларга йўналтирилган кўплаб таълим муассасаларида ёш кадрлар томонидан инновацион ўқув дастурлари ишлаб чиқилмоқда. Шунингдек, халқаро доираларда ҳам дастурловчи мутахассислар томонидан хорижий тилни ўргатувчи бир қанча ўқув дастурлари яратилган бўлиб, уларнинг аксарияти фақат сўзнинг таржимаси ва талаффузи, баъзан сўз, тасвир ва талаффуз ёки фақат сўз ҳамда тасвир билан чегараланади.

Афсуски, бугунги кунда ўзбек лексикографиясида миллий-маданий сўзларнинг изоҳли визуал икки тилли луғатлари мавжуд эмас. Ўзбек халқининг миллий маданиятига хос сўзнинг таржимаси, тасвири, ўқилиши ва таҳлилини қамраб оладиган бундай луғатни тузилишига кўра “аудиовизуал луғатлар” қаторига киритиш мумкин. Аудиовизуал луғатлар мавзу кўлами, сўзлардаги чуқур илмий-таҳлилий шарҳ, тасвирий ифода, шунингдек, талаффуз қоидалари билан таъминлангани билан бошқа дастурлардан ажралиб туради. Таржиманинг лингвомаданий муаммоларни ҳал этишда аудиовизуал луғатлар муҳим аҳамиятга эга. Зеро, айнан таржимада баъзи хатоликлар, яъни ўзбек миллатининг ўзига хос жиҳатларини очиб берувчи сўзлар хорижий тилларга нотўғри ўғирилгани кузатилади. Бундай сўзларни чет тилида бериш учун илмий-назарий тамойил асосида замонавий талабларга мос келувчи махсус луғат яратиш заруратини келтириб чиқаради. Зарурат давр талаби ушбу тадқиқот доирасида қайсидир даражада ўз ечимини топди. Юқорида таҳлил этилган аудиовизуал луғатлар ҳамда луғатларнинг компьютер дастури сифатида келтирилган намуналарида кузатилган камчиликларни инобатга олган ҳолда янги тузилган луғат қуйидаги тамойиллар асосида ишлаб чиқилди:

1) ўзбек миллий маданиятига хос сўзлар жамланиб, маъно-моҳиятига кўра гуруҳлаб чиқилди;

2) гуруҳланган сўзлар “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”, “Ўзбек тилининг этимологик луғати”, тарихий ҳамда маҳаллий манбалар (асарларда учрайдиган баъзи миллий-маданий сўзлар ёзма манбаларда келтирилмаган) асосида шарҳланди;

3) ўзбек тилида берилган шарҳлар француз тилига таржима қилинди ва луғатга киритилди;

4) луғатга киритилган ўзбек миллий маданиятига хос ҳар бир предмет ва тушунча француз тилидаги транскрипция, яъни ўқилиш қоидаси билан берилди;

5) сўз шарҳига аниқлик киритиш, тасаввур ҳосил қилиш мақсадида уларнинг рангли тасвири (фотосурати) жойлаштирилди;

6) луғатда сўзларнинг қисқача грамматик (род ва сон) категориялари ҳам келтириб ўтилди;

7) ҳар бир сўзнинг айтилиши аудио тасмага ёзилиб, дастурловчи мутахассислар билан ҳамкорликда электрон луғат кўринишида ишлаб чиқилди.

Яратилган луғатнинг тузилишига мувофиқ уни ҳақли равишда “аудиовизуал луғат” деб аташ мумкин. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, лексикография тарихида миллий-маданий сўзларнинг хорижий тилдаги шарҳи билан берилган бундай

SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES: LINGUISTICS

аудиовизуал луғат мавжуд эмас. Мазкур миллий-маданий сўзларнинг аудиовизуал луғати Ўзбекистон Миллий университети хорижий филология факультети “Француз филологияси” кафедрасида халқаро ҳамкорлик доирасида фаолият олиб борган волонтер-ўқитувчи, яъни тил соҳибби Франсуа Раблье номидаги Тур университети ўқитувчиси Жанатан Ле Конт билан ҳамкорликда тайёрланди. Миллий-маданий сўзларнинг ўқилиши аудиотасмага туширилиб дастурлаштирилди. Ушбу аудиовизуал луғат ўзбек лексикографияси ва таржимашунос-лигида илк бор ишлаб чиқилган мультимедиа луғат турларидан ҳисобланади. Келажакда бу луғатнинг тузилиши ва ҳажмини қуйидаги тамойиллар ва кўшимчалар асосида кенгайтириш кўзда тутилади:

1. миллий кўшиқлар (маҳаллий кўшиқлар);
2. миллий ва маҳаллий рақслар ;
3. миллий ва маҳаллий таомлар;
4. миллий ва маҳаллий маросимлар;
5. фауна, флора, ҳайвонот дунёси;
6. рамз ва ранглар тўғрисидаги маданий маълумотлар ва бошқалар.

Шу билан бирга миллий-маданий сўзларнинг ички хусусиятларидан келиб чиқиб уларнинг тўлиқ этимологиясини киритиш мумкинлиги таклиф қилинади. Чунки таржима-нинг лексикографик муаммолари ва ечими бу алоҳида мавзу бўлгани учун бошқа махсус тадқиқотни талаб этади. Юқорида таъкидланганидек, луғатнинг бадиий асослари ҳам мавжуд бўлиб, аудиовизуал луғатнинг тўлиқ шаклланиган намунасида берилган миллий-маданий сўзлар таржима асарлардан келтирилган мисоллар ёрдамида шакллантирилади. Бунда, албатта, мисолларнинг энг тўғри ва таржима қонуниятларига мувофиқ келувчи варианты назарда тутилади.

Хулоса. Лексикография соҳасида илмий тадқиқотларни кўпайтириш, таржимашунос-лар билан ҳамкорликда луғатлар ёзиш, айниқса, таржимонлар учун махсус луғатлар яратиш каби вазифаларни ҳал қилиш лозим. Келажакда бундай таржима луғатларни икки ва кўп тилли луғатларга айлантириш мумкин. Бу эса ўзбек лексикографиясини жаҳон лексикографияси билан рақобатлашиш даражасига кўтарилишига пойдевор бўлади.

Таъкидлаб ўтганимиздек, таржиманинг долзарб муаммоларини ҳал этиш мақсадида тузилган ушбу луғат намуна тариқасида берилган бўлиб, келажакда мазкур амалиёт кенгайтирилган ҳолда бир қанча қонуниятларга мувофиқ ишлаб чиқилади. Маълумки, ҳар бир яратилажак янги манбалар ўзининг ҳуқуқий, илмий ҳамда бадиий асосига эга. Масалан, таълим тизимига янги инновацион луғатнинг жорий этилиши давлат томонидан белгиланган кўплаб қонуний ҳужжатларга таянади.

“Таълим тўғрисида”ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий Дастури”да баркамол шахс тарбияси давлат аҳамиятига молик муҳим масала, устувор йўналиш сифатида белгиланди. Бу мақсадга эришишнинг самарали воситаларидан бири ўқитишнинг илғор шакллари ва янги педагогик технологияларни, таълимнинг техник ва ахборот восита-ларини ўқув жараёнига жорий этишдан иборат.

REFERENCES

1. **Agapova N.A., Kartofeleva N.F.** O printsipax sozdaniya slovarya lingvokulturologicheskogo tipa: k postanovke problemi. - Tomsk, 2014. -S.6-10.
2. **Agrikola E.** Mikro-, medio- i makrostrukturi kak soderjatel'naya osnova slovarya //Voprosi yazykoznaneya. - 1984. - №2. -S. 73.
3. **Alyanskaya E.Ya.** K probleme otrajeniya mnogokomponentnix terminov i terminologicheskix sochetaniy v otraslevix slovaryax //Problemi obshey i terminologicheskoy leksikografii. - Baku, 1978. -S.6-7.
4. **Andryushenko V.M.** Avtomatizirovannye leksikograficheskie sistemi//Teoreticheskie i prikladnie aspekti vichislitel'noy lingvistiki. -M., 1981. -S.71-88.
5. **Grinshteyn E.M.** Ispolzovanie slovarey v rabote perevodchika. - M., 2010. - S. 26.
6. **Denisov P.N.** Ob universal'noy strukture slovar'noy stati // Aktualnie problemi uchenoy leksikografii. -M., 1977. -S.205-217.

SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES: LINGUISTICS

7. **Ismoilov Yu.N.** Nemis tiliga xos so'zlar va ularning ikki tilli lug'atlarda ifodalaniishi//Leksikografiya va frazeologiyaning dolzarb muammolari. -T., 2014.-B.49-52.
8. **Karimov Sh.** Lug'atshunoslikda lingvomadaniy jihatlar. -T., 2014. -B.8-10.
9. **Privalova T.S.** Katalog uchebno-metodicheskix materialov. -Ijevsk, 2012.
10. **Raximov N.** Nemischa-o'zbekcha ovozli elektron lug'at tuzish printsiplari haqida//Leksikografiya va frazeologiyaning dolzarb muammolari. -T., 2016.
11. **Raximov X.R.** Tarjima lug'ati:definitsiya, klassifikatsiya va illyustratsiya //Leksikografiya va frazeologiyaning dolzarb muammolari. -T., 2014. -B.11-13.
12. **Xilko N.X.** Audiovizualnaya kultura. Slovar. -Omsk.: Izd-vo Omsk. gos. un-ta, 2000. - 149 s.
13. **Xutorskoy A.V.** Praktikum po didaktike i sovremennim metodikam obucheniya. - SPb., 2004. - S.541.
14. **Yunusova D.M.** Rol elektronogo slovary v sovremennom mire//Leksikografiya va frazeologiyaning dolzarb muammolar. - T., 2014. -B. 74.
15. **Esther Mediero Durán.** Les matériels audiovisuels dans l'apprentissage d'une langue étrangère et le rôle prépondérant des étudiants et des professeurs., Kentucky Board of Education, KY (États-Unis) -P. 87-102.
16. **DelavaudG.** De la création à l'exposition: les impermanences de l'oeuvre audiovisuelle, Professeur en sciences de l'information et de la communication, Université Paris 8., 2010. - P. 1-4.
17. **Jean Claude Corbeil.** Ariane archambault. Le Nouveau Dictionnaire visuel, version électronique. -Montréal, Québec Amérique, 2004.
18. **Roseline Dufault.** Comment rédiger une médiagraphie?, Collège de Bois-de-Boulogne, 2013. -P. 122-145.
19. www.larousse.com <<http://www.larousse.com>>
20. medieroesther@hotmail.com <<mailto:medieroesther@hotmail.com>>
21. http://dic.zy.uz/uz_latn/resource/termview/130/uz_latn#uz_cyrl <http://dic.zy.uz/uz_latn/resource/termview/130/uz_latn> .
22. <<http://eduportal.uz/uzb/info/article1298.html>>